Asia: VNS 7/2025 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon ensimmäinen osa Strateginen toimintaympäristöanalyysi sekä skenaarioita vuoteen 2045

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta tiistai 25.11.2025 klo 12.15

Sosiaali- ja terveysministeriön lausunto, Riikka Pellikka, erityisasiantuntija ja Päivi Hämäläinen, neuvotteleva virkamies

Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon ensimmäinen osa Strateginen toimintaympäristöanalyysi sekä skenaarioita vuoteen 2045

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) keskittyy lausunnossaan työelämän ja tasa-arvon näkökulmaan. Työelämän kehittäminen tapahtuu yhteistyössä kahden ministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) ja STM:n, johdolla. STM:n vastuulla ovat työsuojeluun, työturvallisuuteen ja -terveyteen, työhyvinvointiin, työterveyshuoltoon sekä työ- ja toimintakykyyn liittyvät kokonaisuudet. STM vastaa myös tasa-arvopolitiikan ja tasa-arvolainsäädännön kehittämisestä ja koordinoinnista.

Tulevaisuusselonteon 1. osa on toimintaympäristöä systeemisenä kokonaisuutena katsova, laaja-alainen, systemaattinen ja osallistava skenaariotyö. Siinä tuotetaan valtioneuvoston yhteinen ennakointi- ja toimintaympäristötieto kaikkien ministeriöiden poikkihallinnollisessa yhteistyössä virkatyönä.

Poikkihallinnollisessa skenaariotyössä luotiin ensiksi kokonaiskuva Suomen tulevaisuuteen vaikuttavista muutosvoimista ja toteutettiin muutostekijöiden ristivaikutusanalyysi systeemisen ymmärryksen kehittämiseksi. Tämän jälkeen tarkasteltiin tulevaisuuden kehityskulkuihin liittyvää epävarmuutta ja tuotettiin Suomen tulevaisuuteen kriittisesti vaikuttavat epävarmuustekijät ja niiden vaihtoehtoiset kehityskulut vuoteen 2045. Näiden pohjalta rakennetut neljä vaihtoehtoista skenaariota muodostavat systeemisiä kokonaiskuvia vuodesta 2045.

Tulevaisuusselonteon 1. osassa kuvattu myös ministeriökohtaiset vaikutus ja varautumisanalyysit sekä kuvattu toimet, jotka ovat välttämättömiä skenaarioista riippumatta.

STM hyödynsi työssä laajasti ajankohtaista tutkimus- ja ennakointitietoa erityisesti muutostekijöiden laadinnassa. Epävarmuustekijöiden, skenaariopolkujen ja itse skenaarioiden laadinnassa järjestettiin työpajoja, joissa yhdessä kuviteltiin tulevaisuuden vaihtoehtoisia kehityskulkuja ja niihin varautumista. STM teki tulevaisuusselonteon 1. osan yhdessä koko hallinonalansa kanssa.

Muutostekijät

Selonteon strategisessa toimintaympäristöanalyysissa on tunnistettu 26 muutostekijää liittyen geopoliittisiin, taloudellisiin, yhteiskunnallisiin, teknologisiin, ympäristöllisiin sekä lainsäädännöllisiin muutostekijöihin. STM oli keskeisessä roolissa useiden muutostekijöiden laatimisessa:

- Eriarvoisuuden ja yhdenvertaisuuden ristiriitainen kehitys
- Epätasainen demographinen kehitys jatkuu
- Hyvinvoinnin, terveyden ja elintapojen haasteet muuttuvat

Työn ja työelämän muutokset on nostettu yhdeksi itsenäiseksi muutostekijäksi, niin muutokset lähes kaikissa muissa muutostekijöissä kytkeytyvät väistämättä työhön ja työelämään. Tämä näkyy myös tehdyssä ristivaikutusanalyysissä.

Talouden ja talousjärjestelmän muutokset, teknologinen kehitys ja talouskasvua tukevat tuottavuusvaateet toimivat työn murroksen keskeisinä ajureina. Rakenteelliset ja teknologiset muutokset tähtäävät työn tuottavuuden parantamiseen ja palvelujen tehostamiseen. Uudet teknologiat mahdollistavat parhaimmillaan työolojen parantamisen, mutta lisäävät samalla tietotyön intensiteettiä ja sitä kautta myös työn psykososiaalista kuormitusta.

Myös työhyvinvointi ja työelämän laatu ovat keskellä murrosta, työn- ja vapaa-ajan välinen raja hämärtyy sekä inhimillisen ja eettisen toimintatavan yhdistäminen tuottavuusvaatimuksiin voi olla haaste työhyvinvoinnin näkökulmasta. Lisäksi työn ja yrittäjyyden välinen raja hälvenee erityisesti alusta- ja jakamistaloudessa. Jos työnantaja-työntekijäsuhde on epäselvä, myös osapuolten velvollisuudet ja oikeudet hämärtyvät. Tällä on vaikutus mm. siihen, kuka ja miten huolehtii työturvallisuudesta ja työterveydestä. Tämä voi aiheuttaa haasteita työkyvylle ja siten työllistymiselle. Työkykyyn ja mielenterveyteen liittyvät haasteet koskettavat laajaa väestöjoukkoa. Työuupumus on työelämässä riskitekijä

Digivihreä siirtymä muokkaa ammattirakennetta niin määrällisesti, laadullisesti kuin osaamistarpeiden osalta, mutta ei automaattisesti takaa hyvälaatuisia työpaikkoja, jos työhyvinvointiin ja työn laatuun liittyviä toimintatapoja ei samalla edistetä.

Raportti tarjoaa laajan ja systemaattisen analyysin toimintaympäristön muutoksista, mutta sukupuolinäkökulma jää vähäiseksi. Keskeisiä tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä, kuten demokratian ja oikeusvaltion heikentymisen vaikutukset naisten ja tyttöjen oikeuksiin, ei juurikaan käsitellä. Näiden näkökulmien huomioiminen olisi tärkeää, jotta analyysi kattaisi myös sukupuolten tasa-arvon kannalta olennaiset riskit ja mahdollisuudet.

Vaihtoehtoisia kehityskulkuja

Toimintaympäristöanalyysin pohjalta tunnistettiin Suomen tulevaisuuteen kriittisesti vaikuttavia epävarmuustekijöitä, ja luotiin niille vaihtoehtoisia kehityskulkuja vuoteen 2045. Muutostekijä työn ja työelämän muutokset ei noussut itsenäiseksi epävarmuustekijäksi. STM:n kannalta keskeisiä epävarmuustekijöitä on useita kuten turvallisuus, teknologia, globaali talous, vihreä siirtymä, osaaminen, arvot ja asenteet sekä hyvinvointi.

Epävarmuustekijöiden vaihtoehtoiset kehityskulut vaikuttavat työn tekemisen tapoihin ja sitä kautta työhyvinvointiin, työturvallisuuteen ja -terveyteen ja työ- ja toimintakykyyn. Kehityskuluissa ei välttämättä ole nostettu esille suoraan vaikutusta työhön ja työoloihin, koska niin yksityiskohtaiselle tasolle ei ole menty. Ne kuitenkin linkittyvät useisiin epävarmuustekijöiden kehityskuluissa mainittuihin asioihin.

Epävarmuustekijät, kuten demokratian ja oikeusvaltion heikentyminen, teknologinen murros, muuttoliike ja arvopolarisaatio, voivat lisätä sukupuolten välistä eriarvoisuutta. Autoritaarisuuden vahvistuminen ja kriisit uhkaavat naisten ja tyttöjen oikeuksia, kun taas työelämän ja osaamisen murros voi kasvattaa kuilua miesten ja naisten välillä, ellei tasa-arvoa huomioida politiikassa.

STM oli vastuussa hyvinvoinnin vaihtoehtoisista kehityskuluista vuoteen 2045. Ekososiaalisessa hyvinvoinnissa yhteiskunnan rakenteet tukevat ihmisiä fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin saavuttamisessa. Hyvinvointipetoksessa yhteiskuntien rakenteet eivät tue yksilöä riittävästi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämisessä/ saavuttamisessa, ja tämä aiheuttaa työ- ja toimintakyvyn heikkenemistä kaikissa

sosiaaliluokissa. Hyvinvointikuplissa sosiaalinen kestävyys on heikentynyt ja eriarvoisuus kasvanut: yhteiskunnat ovat polarisoituneita ja valtioon ei luoteta. Harvojen hyvinvoinnissa muiden kuin varakkaiden tai muuten hyväosaisten työ- ja toimintakyky on heikentynyt merkittävästi. Ihmiset tavoittelevat keskinäisissä suhteissaan omaa etuaan ja toisten hyödyntämistä.

Kehityskuluista skenaarioihin

Selontekotyössä rakennetut skenaariot kutovat yhteen kaikkien epävarmuustekijöiden vaihtoehtoiset kehityskulut. Ne täten muodostavat systeemisiä kokonaiskuvia vuodesta 2045. Skenaariot ovat Yhteistyön maailma, Teknojättien maailma, Blokkien maailma ja Murtuva maailma.

Selonteon neljä skenaariota vuoteen 2045 kuvaavat työn ja työelämän sekä sukupuolten tasa-arvon kannalta hyvin erilaisia kehityspolkuja:

Yhteistyön maailma: Osallistuminen, osallisuus, sukupuolten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus toteutuvat kattavasti koko maassa, samoin perus- ja ihmisoikeudet. Polarisaatio ja eriarvoisuus vähenevät, kansalaisvaikuttaminen ja osallistuminen kasvavat. Globaali teknologiasääntely tasaa kilpailutilannetta ja antaa yrityksille kansainvälisen kasvun mahdollisuuksia. Työn tuottavuus kasvaa, kun huolehditaan TKI:sta, osaamisesta ja työelämän laadun pitkäaikaisesta kehittämisestä. Työllisyys kasvaa merkittävästi uusien työmuotojen ja kansainvälisen liikkuvuuden myötä. Väestön fyysinen toimintakyky on parantunut. Terveysteknologia mahdollistaa alueellisesti tasa-arvoisemmat ja edullisemmat sote-palvelut. Suomi on TKI-toiminnan edelläkävijä, uusia innovaatioita, yhteiskunnallisia ratkaisuja ja osaamista syntyy ja ne skaalatuvat merkittäviksi murroksentekijöiksi eri toimialoilla.

Mahdollisia riskejä voivat olla mm:

- Edistynyt teknologia voi passivoida ihmisiä ja johtaa siihen, ettei osata toimia ilman teknologiaa erilaisissa häiriötilanteissa.
- Hyvinvoinnin korostuessa osa ei ehkä koe palkkatyötä merkitykselliseksi tai tarpeelliseksi oman hyvinvointinsa näkökulmasta.
- Suomi ei pärjää kilpailussa osaavasta työvoimasta

Teknojättien maailma: Teknojättien hallitsema tekoäly on saavuttanut korkean tason, ja mullistanut työtä ja työn tekemisen tapoja. Algoritmien ja tekoälyn avulla työtä välittävät usein teknojättien omistamat digitaaliset alustat, jotka valvovat, seuraavat ja arvioivat työn tekemistä ja siitä maksettavaa korvausta. Työmarkkinat ovat yhä globaalit huippuosaajille, mutta työvoimarakenteen muutokset ovat globaalilla tasolla polarisoivia. Työ- ja koulutuspaikat kasautuvat suuryritysten johtamina suurkaupunkialueille. Vastuu toimeentulosta siirtyy entistä enemmän valtiolta yksilölle ja polarisaatio vahvistuu. Teknologioita hyödyntämällä pystytään kompensoimaan ikääntyvän väestörakenteen muutosta. Sosiaali- ja terveydenhuollon tuottavuus paranee teknologian kehittymisen kautta.

Mahdollisia riskejä voivat olla mm:

- Työmarkkinat muuttuvat nopeasti, eikä lainsäädäntö kykene riittävästi suojaamaan työntekijöitä. Työnteon tapojen pirstaloituminen, kuten vuokratyön ja lyhytaikaisten työsuhteiden yleistyminen, hämärtää vastuunjakoa työn turvallisuudesta.
- Teknojättien hallitsema sääntely ja algoritmien ohjaama julkinen keskustelu voivat kaventaa demokratiaa ja heikentää sukupuolten tasa-arvoa. Kun päätöksenteko siirtyy näennäisdemokraattisiin prosesseihin, vaarana on, että naisten ja vähemmistöjen ääni marginalisoituu ja osallistumismahdollisuudet heikkenevät

Blokkien maailma: Euroopan maat kilpailevat osaajista muun maailman kanssa. Psyykkinen hyvinvointi heikkenee voimallisesti globaalisti lisääntyvän epävarmuuden ja eriarvoisuuden myötä. Suomessa hyvät työolot ja hyvä työelämäbrändi on mahdollista säilyttää blokeista huolimatta.

Mahdollisia riskejä voivat olla mm:

- Kriittisten raaka-aineiden saannin turvaaminen vaikeutuu, komponenttien ja työvoiman saatavuus on heikkoa.
- Tiedon blokkiutuminen heikentää Suomen terveydenhuoltoa.
- Nationalistiset arvot ja eriytyneet standardit uhkaavat tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta.

Murtuva maailma: Ihmisten kriisinsietokyky on koetuksella, ja työikään tulleet sukupolvet kokevat osattomuutta. Sosiaali- ja terveydenhuolto ei kykene vastaamaan kasvaviin tarpeisiin – seurauksena hoitamattomat sairaudet lisääntyvät ja rokotekattavuus romahtaa.

Arvoissa korostuvat epäluottamus ja eristäytyminen. Ihmissuhteet perustuvat oman edun tavoitteluun, ja varakkaat hakeutuvat suljettuihin, yksityisiin yhteisöihin. Yhteiskunnallinen järjestys rakentuu paikallisiin lojaliteetteihin ja valtion kontrolliin pikemminkin kuin luottamukseen.

Mahdollisia riskejä voivat olla mm.

- Naisten oikeuksia, valtaa ja oikeutta mm. opiskella, äänestää, tehdä työtä tai saada terveydenhoitoa rajoitetaan useissa maissa.

’Must-win-battles’

Selonteossa tunnistetaan myös toimia, jotka ovat välttämättömiä skenaariosta riippumatta – niin sanottuja 'must-win battles'. STM:n näkökulmasta mukana on useita merkittäviä toimia, mutta erityisesti työelämään ja tasa-arvoon liittyen seuraavat:

- Väestön kestävää hyvinvointia ja tulevaisuususkoa on vahvistettava. On edistettävä yhdenvertaisuutta sekä sukupuolten ja sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta. On vahvistettava yhteisöllisyyttä ja kansalaisyhteiskunnan roolia hyvinvoinnin tukemisessa ja turvaamisessa. On lisättävä eri viranomaisten ja muiden toimijoiden välistä yhteistyötä eriarvoistumisen ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. On edistettävä kaikkien työikäisten mahdollisuutta osallistua työelämään oman työkykynsä puitteissa. On ponnisteltava hyvän ja houkuttelevan työelämän kehittämiseksi sekä tuettava elinikäistä oppimista.
- Julkisen talouden kestävyyttä on vahvistettava myös tulevien sukupolvien hyvinvoinnin mahdollisuuksien turvaamiseksi. Suorien sopeutustoimien lisäksi tulee toteuttaa toimenpiteitä, jotka vauhdittavat talouskasvua kestävällä ja julkista taloutta vahvistavalla tavalla. Talouskasvu nojaa tuottavuuskasvuun ja inhimilliseen pääomaan. Strateginen suunnittelu, jatkuva oppiminen ja innovaatioiden tukeminen ovat keskeisiä elementtejä tuottavuuden edistämisessä niin julkisella kuin yksityisellä sektorilla. Varmistetaan tehokas verottaminen muuttuvassa maailmassa verojärjestelmän jatkuvalla arvioinnilla ja kehittämisellä.
- Työmarkkinoilla on otettava vakavasti jo nyt tapahtuva työn ja työelämän nopea muutos. Työn murroksesta johtuvaa polarisaatiota on pyrittävä estämään koulutusta uudistamalla ja tukemalla jatkuvaa oppimista. Työelämän laatu ja työhyvinvointi ovat keskeisiä tekijöitä tuottavuuden parantamisessa, minkä vuoksi on tärkeää skaalata hyviä työelämän kehittämisen toimintamalleja ja tuoda ratkaisuja työpaikkatasolle asti.
- Työ- ja koulutusperäistä maahanmuuttoa on edistettävä kestävästi. Kansainvälisten osaajien integroitumista suomalaiseen työelämään ja yhteiskuntaan on edistettävä. Erityisesti

kansainvälisten opiskelijoiden työllistymistä on tuettava. Yhteiskunnassa yleisesti sekä kouluissa ja työpaikoilla erityisesti on edistettävä yhdenvertaisuutta ja hyviä väestösuhteita. On edistettävä kotoutumista ja eri taustaisten osallisuutta yhteiskunnassa.

- Oikeusvaltiota on vahvistettava ja luottamusyhteiskunnan edellytyksiä on lujitettava. Demokratian ja oikeusvaltion rakenteiden toimivuus ja riippumattomuus on varmistettava ja niiden kriisinsietokykyä vahvistettava. Yhteiskunnallista luottamusta on tuettava kokonaisvaltaisesti turvaamalla yhdenvertainen kohtelu kaikille väestöryhmille. Vuoropuhelua ja yhteistä ymmärrystä yhteiskunnan eri toimijoiden välillä on vahvistettava. On löydettävä keinot palauttaa ihmisten luottamus kykyynsä ja haluunsa osallistua yhteiskunnan kehittämiseen.
- Vaikutustenarviointien ja tietoperustaisuuden tulee olla laadukkaan lainvalmistelun ytimessä. Lainvalmistelun laatu ja vaikutustenarviointi sosiaalisesta, ekologisesta, taloudellisesta ja turvallisuuden näkökulmasta (ml. sukupuolivaikutusten arviointi) on varmistettava ja nykyistä kattavammin arvioitava lainsäädännön vaikutukset kokonaiskestävyyteen ja tulevat sukupolvet huomioiden. Moni- ja poikkitieteellisen tutkitun tiedon hyödyntämistä on vahvistettava vaikutusarvioinneissa ja lainvalmistelussa.

Lopuksi

Tulevaisuusselonteon 1. osan strateginen toimintaympäristöanalyysi on kokonaisuudessaan syöte toimintaympäristön jatkuvaan seurantaan, jota on tavoitteena tehdä jatkossa valtioneuvoston yhteisellä digitaalisella alustalla. STM:n näkökulmasta on keskeistä, että myös hallinnonalojen virastot ovat tiiviisti mukana strategisen ennakointitiedon tuottamisessa, analysoimisessa sekä keskipitkän ja pitkänaikavälin vaikutusten arvioinnissa.

STM.:n hallinnonalalla hyvinvointiin vaikuttavien asioiden ja arjen ymmärtäminen eri elämäntilanteissa olevien ihmisten näkökulmasta on ratkaisevaa. STM:n hallinnonalan yhteisessä työpajassa maaliskuussa 2025 kuviteltiin eri elämäntilanteiden kautta ihmisten hyvinvointia ja arkea vuonna 2045 Suomessa neljässä eri skenaariossa. Elämäntilanteet valittiin siten, että niissä voidaan arvioida STM:n perustehtävän toteutumista: turvata ihmisten toimintakyky, toimeentulo ja palvelut. Hyvinvointi Suomessa -skenaarioissa on arvioitu myös työelämän ja tasa-arvon mahdollisia kehityskulkuja vuoteen 2045.